

'Burgemeester' van Delft en zijn dochter

Jan Steen (Leiden 1626 - 1679 Leiden)

Rijksmuseum
Amsterdam

1655. Olieverf op doek, 82,5 x 68,5 cm.

Herkomst: erven Lady Janet Douglas Pennant, Groot-Brittannië

Het Rijksmuseum heeft geen gebrek aan werk van Jan Steen. Meer dan twintig schilderijen van zijn hand zijn in de bestandscatalogus te vinden, met daaronder meesterwerken als *Bakker Oostwaert en zijn vrouw*, *Morgentoulet*, *Het Sint Nicolaasfeest*, *Soo d' oude songen*, *soo pype de jonge* en het unieke *Zelfportret*. Dat het museum zich toch nog inspande wederom een werk van de meester te verwerven, en daar ook nog het recordbedrag van 11,9 miljoen euro voor over had, is op zich al een indicatie dat hier wel sprake moest zijn van een zeer bijzonder werk.

ONDERWERP

Uitzonderlijk is het werk alleen al doordat het niet een humoristisch genrestuk is – Steens specialisme – maar een combinatie van een portret, een stadsgezicht en genreachtige elementen. Zelfs een klein bloemstilleven is er in verwerkt. Het lijkt alsof

Bedelaars ontvangen aalmoezen bij de deur van een huis
Rembrandt (1606 -1669)
1648. Ets, 165 x 128 mm.
RIJKSPRENTENKABINET,
RIJKSMUSEUM AMSTERDAM

de nog betrekkelijk jonge kunstenaar die zich in 1654 in Delft had gevestigd met dit schilderij een staaltje van zijn kunnen heeft willen afgeven.

Het doek is bekend onder verschillende titels. De meest gebezigde is *Een Burgemeester van Delft*, zoals het in oude veilingcatalogi wordt genoemd, maar op de Steen-tentoonstelling in het Rijksmuseum in 1996 werd het voorzichtiger als *De burger van Delft en zijn dochter* betiteld. Want hoewel de Delftenaar voor zijn huis aan de Oude Delft vrij precies in beeld is gebracht, is het nog niemand gelukt hem overtuigend te identificeren. Over de voorstelling is dan ook veel gespeculeerd en het is niet uitgesloten dat de man daadwerkelijk één van de burgemeesters van de stad is geweest.

De voorstelling lijkt op het eerste gezicht vrij duidelijk. Een welgestelde Delftenaar is met zijn dochter geportretteerd op de stoep voor zijn huis aan de Oude Delft. We kennen weliswaar zijn identiteit niet, maar hij lijkt vooraanstaand en welvarend. Het ontbreken van zijn echtgenote zou er op kunnen wijzen dat hij weduwnaar is. De dochter draagt opvallend rijke kleding en groot is het contrast met de sjofole uitdossing van de oude vrouw rechts die vraagt om steun. Er wordt verschillend gedacht over het feit of zij bedelt of slechts om een vergunning daartoe verzoekt. Het papier in de hand van de burger zou op het laatste kunnen wijzen. Hoewel haar kleding eenvoudig is, wijst het

bont op haar kapje er mogelijk op dat zij ooit betere dagen heeft gekend. Dat Jan Steen voor deze figuur en het jongetje dat haar vergezelt lijkt te hebben teruggegrepen op een prent van Rembrandt uit 1648, waarin ook om aalmoezen wordt gevraagd, bevestigt dat het portret verwijst naar de *charitas* van de zitter. Op de achtergrond zien we nog het silhouet van het Prinsenhof waarin de Delftse kamer van Charitate gevestigd was. Dit suggereert wellicht dat de geportretteerde weldoener bij die liefdadigheidsinstelling een functie bekleedde.

De Amerikaanse historicus Simon Schama vond het schilderij zo fascinerend dat hij in 1987 Steens doek koos voor de omslag van zijn boek *The Embarrassment of Riches* (in het Nederlands vertaald als *Overvloed en onbehagen*), waarin de spanning tussen welvaart en godsvrucht in de Hollandse Gouden Eeuw een centraal thema is. Schama ziet het meisje minder letterlijk als de dochter, maar interpreteert haar veeleer als een verpersoonlijking van de ijdelheid der wereldse dingen. In dat licht duidt hij ook het opvallende boeket dat in het venster staat. De toren van de Oude Kerk op de achtergrond herinnert ons – in Schama's visie – aan meer eeuwige waarden. Het feit dat de Delftse burger geen geld geeft aan de bedelares, maar lijkt te peinzen of te aarzelen, verklaart hij als het typisch 17de-eeuwse dilemma van de rijke Hollander, die beseft dat zijn welvaart slechts van deze aarde is en dat hij ook zelf eens beoordeeld zal worden.

HERKOMST EN VERWERVING

Over de herkomst van het schilderij is veel bekend, maar omdat het stuk pas in 1761 voor het eerst op een Parijse veiling verschijnt, werpt dit helaas geen verder licht op de oor-

Soo d' oude songen, soo pypen de jonge
 Jan Steen (1625/26 -1679)
 1668. Olieverf op doek,
 110,5 x 141 cm.
 RIJKSMUSEUM AMSTERDAM
 (legaat Van der Hoop, bruikleen
 van de stad Amsterdam)

spronkelijke opdrachtgever. Toen het doek in 1808 opnieuw opdook op een veiling in het Trippenhuis te Amsterdam bleek het in de tussenliggende periode in bezit te zijn geweest van de Hoornse predikant Engelbertus Matthias Engelberts (1732-1802). In de catalogus van 1808 werd het stuk al geprezen *zoo[wel] in uitdrukking, karakters als penceelbehandeling, als eene der uitmuntendste schilderstukken van dezen grooten Meester*. Na in korte tijd enige malen op de internationale kunstmarkt van eigenaar te zijn gewisseld, werd het in Londen door de befaamde handelaar Nieuwenhuys aan Colonel Edward Gordon Douglas Pennant verkocht, bij wiens nazaten het sindsdien door vererving verbleef.

In 1808 werd ook al opgemerkt dat het stuk geen 'typische' Steen was; men achtte het meer *in de stijl van G. Metz* geschilderd. Steen woonde en werkte slechts enkele jaren (1654-1657) in Delft en ons stuk is als enige bleef het in zijn oeuvre een eenling, maar het liet in Delft wel de nodige sporen na. Als een portret tegen de achtergrond van een stadsgezicht leverde het onmiskenbaar de inspiratie waarop later Pieter de Hooch in zijn Delftse werken voortborduurde. Ook De Hooch combineerde genre-elementen met de uitbeelding van hoekjes van de stad. In werken van Metsu en Nicolaes Maes vinden we nu en dan eveneens een echo van Steens '*Burgermeester van Delft*' terug. Het doek

wordt dan ook in het Rijksmuseum getoond in de context van de Delftse school, in de zaal gewijd aan Pieter de Hooch en Johannes Vermeer.

De voldoening van successierechten na het overlijden van Lady Janet Douglas Pennant in 1997 was de aanleiding voor de verkoop van de Jan Steen. Ruim anderhalve eeuw had het doek gehangen op het landgoed van de familie, Penrhyn Castle in Caernavon, Wales. De laatste jaren werd het regelmatig tentoongesteld in het nabije National Museum of Wales in Cardiff. Men nam dus verre van luchthartig afscheid van het schilderij en er is serieus overwogen om het voor Wales te behouden. Maar het bleek niet mogelijk de daartoe benodigde gelden bijeen te brengen.

Toen het Rijksmuseum zich meldde en de financiering dankzij allerlei Nederlandse fondsen in zicht kwam, was het niettemin nog spannend of het schilderij van de Britse overheid wel het land zou mogen verlaten. Het was de kenners in het Verenigd Koninkrijk natuurlijk niet ontgaan dat het hier om een meesterwerk ging dat ook in Britse musea niet zou misstaan. Het was sinds 1882 regelmatig op tentoonstellingen geëxposeerd, in het bijzonder op de twee belangrijkste overzichtstentoonstellingen van Nederlandse kunst die er ooit werden georganiseerd: *Dutch pictures 1450-1750* in de Royal Academy in 1952 en *Art in Seventeenth Century Holland* in 1976 in de National Gallery, beide in Londen. Dat de Engelse Export Reviewing Committee er niettemin mee instemde dat het doek het land zou verlaten, heeft er ongetwijfeld mee te maken – behalve met het grote geld dat er voor opgehoest moest worden – dat de bestemming voor het werk een meer dan ideale

Een Delftse familie op een binnenplaats
 Pieter de Hoogh
 (1629 - na 1683)
 Olieverf op doek, 114 x 97 cm.
 AKADEMIE WENEN

was. Waar anders dan in het Rijksmuseum zou dit stuk zo'n perfecte context kunnen vinden? Door de prominente plek in het thuis der Hollandse meesters in Amsterdam, naast de unieke Rembrandts en Vermeers, zal de iconwaarde ervan in de toekomst alleen nog maar versterkt worden.

'ABSOLUTE MASTERPIECE'
 Specialisten uit binnen- en buitenland steunden het Rijksmuseum bij de aankoop, door het belang ervan te onderstrepen. Christopher Brown, directeur van het Ashmolean Museum in Oxford en een groot kenner van de 17de eeuw, kwam superlatieven te kort om dit 'sleutelwerk' in het oeuvre

van Steen te beschrijven, dat hij zowel om de artistieke als historische betekenis als een 'absolute masterpiece' betitelde. Arthur Wheelock, conservator van de National Gallery in Washington, benadrukte het unieke karakter van de voorstelling die raakt aan een van de meest essentiële aspecten van onze 17de-eeuwse maatschappij: het dilemma tussen 'public and private concerns'. De psychologische spanning die is waar te nemen in de onderlinge relatie tussen de afgebeelde figuren versterkt in zijn ogen de picturale zeggingskracht van het schilderij.

Over de duiding van de voorstelling is het laatste woord nog niet gesproken. Zeker is echter dat bijna niemand zich kan onttrekken aan het feit dat de fascinerende relatie tussen de figuren om een verklaring vraagt. Dat bleek nog eens overduidelijk bij de presentatie van het schilderij op 19 augustus jl.. De reacties op het schilderij waren sterk uiteenlopend. Staatssecretaris Medy van der Laan interpreteerde de houding van de dochter als 'arrogant', vakbondsvoorzitter Lodewijk de Waal noemde de voorstelling een 'weerspiegeling van de calvinistische moraal' en zag een parallel met de hedendaagse situatie in ons land, terwijl voormalig voorzitter van de Raad van Toezicht van het Rijksmuseum, J.M. Hessels, er de voorkeur aan gaf het schilderij in zijn tijd te zien, toen 'er helemaal geen sociaal vangnet was.'

De aankoop van juist dit werk is bijzonder welkom op een moment dat in het Nieuwe Rijksmuseum een nauwere verbinding tussen de presentatie van de Nederlandse beeldende kunst en geschiedenis wordt nagestreefd. In een integrale presentatie zullen kunst en geschiedenis vanaf de Middel-

eeuwen tot aan onze tijd straks tot elkaars context worden. In Jan Steens meesterwerk is dat ideaal op een unieke wijze belichaamd. Ook deze kapitale aankoop kon alleen weer slagen dankzij de vereende inspanning van allerlei fondsen die het goed met de Collectie Nederland voor hebben. Hun namen – die van de Vereniging Rembrandt en het Nationaal Fonds Kunstbezit niet in de laatste plaats – zijn hier in grote erkentelijkheid genoemd ♦

Ronald de Leeuw
 (met dank aan Taco Dibbits)

Staatssecretaris Medy van der Laan onthult de nieuwe aanwinst, 19 augustus 2004.

Jan Steens 'Burgermeester' van Delft en zijn dochter werd aangekocht dankzij de genereuze bijdragen van: Nationaal Aankoopfonds van het Ministerie van OC&W, Sponsor Loterij, BankGiro Loterij, Stichting Nationaal Fonds Kunstbezit, Mondriaan Stichting, VSBfonds, Vereniging Rembrandt mede daartoe in staat gesteld door het Prins Bernhard Cultuurfonds, Rijksmuseum Fonds.